

Yayın Değerlendirme / Review

İnci ENGİNÜN (2006) *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 943 sf., ISBN: 975 – 995 – 028 – 6.

Doç.Dr. S. Dilek YALÇIN-ÇELİK*

Prof.Dr. İnci Enginün'ün *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* adlı kitabı, 2006 yılında Dergâh Yayınları tarafından İstanbul'da yayınlanmıştır. Toplam 943 sayfadan oluşmaktadır. Yazarın daha önce yayınlanmış olan *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* (2001) adlı kitabı, 1923 yılından başlayarak 2000 yılına kadar Türk edebiyat tarihini konu edinmekteydi. *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e* adlı kitap ise 1839-1923 yıllarını kapsamaktadır. Genel olarak bu iki edebiyat tarihi bir bütün olarak okunduğunda ve değerlendirildiğinde, yeni Türk edebiyatı alanını kendisine konu edinmiş bir akademisyenin, XIX. yüzyıldan itibaren, Batılılaşma etkisiyle gelişen Türk edebiyatının gelişimini, günümüze kadar izleyişine tanık olmak mümkündür.

Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923) adlı çalışma, “Önsöz”, “Giriş”, “Nesir”, “Roman”, “Şiir”, “Tiyatro” ve “Tenkit” ana başlıklarından oluşmaktadır. Her ana başlık, Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar geçen süre içerisinde, türün gelişimini açıklayan, örnekleri yorumlayan alt başlıklardan oluşmaktadır.

Prof. Dr. İnci Enginün, kitabının “Önsöz” kısmında, çalışmasının genel plânı, çerçevesi ve sınırları hakkında bilgi vermektedir. Araştırmacı, öncelikle Tanzimat edebiyatı terimini ve 1839 tarihini kullanmakla birlikte, yeni tarz edebiyatımızın başlangıcının daha sonraki yıllara, yeni bir dil ihtiyacının ise daha önceki yıllara denk düştüğü gerçeğine değinerek, edebiyat tarihi ve kültür çalışmalarında, net ve kesin tarihlerin söylenemeyeceği, bunların çok da belirleyici olamayacağı gerçeğini vurgulamaktadır. Ayrıca Tanzimat'tan

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / ANKARA
sdilek@hacettepe.edu.tr

Cumhuriyet'e uzanan dönemde ortaya çıkan edebiyatımızın, kendi bütünlüğü içerisinde tarih bilgisi, toplumsal olaylar ve daha pek çok dış unsurun etkisi altında kaldığı gerçeğini yadsınamamaktadır. Bu durumda yazar, kitabında kullandığı inceleme yöntemini şöyle dile getirmektedir:

“Yeni Türk edebiyatı, yeni türleri de getirmiştir. Bundan dolayı ben kitabımda, malzemeyi türlere göre tasnif ettim. Yazarların hayatları hakkında kısaca, ancak eserlerin etkilendikleri oranda bilgi verdim. (...)

Nesir, Hikâye-Roman, Şiir, Tiyatro, Tenkit olmak üzere beş ana bölüm, kitapta kronolojik olarak işlenmiştir. Her bölümde eserler ve onları yaratan şahısları ele aldım. Türlerdeki gelişmenin incelenmesinden ziyade, sadece geniş tablonun verilmesini amaçladım. (...)

Ayrıca gazetenin bu dönemde edebiyat ve edebiyatçılar açısından taşıdığı önemi dikkate alarak gazete yazılarının malzemesi olan sosyal ve siyasî konuları, müstakil bir bölümde incelemek yerine, yazarların gazetelere katkısını gösterecek şekilde işlemeyi uygun buldum.” (Enginün 2006: 9, 10)

Böylece yazar, türlerden yola çıkarak, bir dönem edebiyatına ışık tutmaktadır. Biyografik bilgi sınırlı tutulmuştur. Çünkü edebiyatımızda, yıllardan beri akademik ortam içerisinde onlarca tez yapılmış ve pek çoğu da yayınlanmıştır. Yazar, bu durumda hazırlanmış biyografik çalışmaları yeniden ele alarak tekrara düşmemiş, bu bilgileri dipnotlara açıklamalı bir şekilde yerleştirmiştir.

“Önsöz”de, araştırma alanı hakkında da detaylı bilgi verilmiştir. Hangi kütüphanelerde çalışıldığı, genel ve özel kütüphanelerdeki metinlere ulaşılma süreci anlatılmıştır. Edebiyat tarihinin yazımında kullanılan eski harfli metinlerin elde edilme aşamasından sonra bir başka sorun ile daha karşılaşılacaktır. O da, eserlerin kimilerinin kaçak baskı olma ihtimali ve en doğru metni, şu andaki bilgiler ile tanımlayamama problemi. Enginün, kaçak baskı (korsan baskı) konusunu, Prof. Dr. Ömer Faruk Akün'e atıf yaparak yeniden gündeme getirir. Böylece bir araştırma konusu daha ortaya atılmış olur. Eski Türk edebiyatı çalışmalarında olduğu gibi, yeni Türk edebiyatı çalışmalarında da tenkitli, karşılaştırmalı metin neşrinin yapılması. En doğru metnin ortaya çıkartılıp değerlendirilmesi.

“Giriş” bölümü, bir nevi kültür tarihi şeklinde düşünülmüştür. Bilindiği gibi Türk'lerin yazılı edebiyat ve kültür tarihi, XVIII. yüzyıla dek geri çekilebilmektedir. Yazar, Oğuz Kağan Destanı ile Orhun Abideleri arasındaki bağa dikkat çektikten sonra, bu tarihten itibaren, Cumhuriyet dönemine kadar

yazılı eserler hakkında genel bilgiler vermiştir. Kısa açıklamalar yaptığı, ya da isim olarak geçtiği, tarih içerisinde oluşturulmuş yazılı eserler hakkında bilgi alınabilecek kaynakları, dipnotlarda detaylı bir şekilde göstermiştir. Böylece Türk'lerin yazılı edebiyat tarihi, panoramik olarak bir bütün şeklinde okurun gözünün önünde canlandırılmıştır.

“Nesir” bölümü, Tanzimat döneminde başlayan yeni anlayış ışığındaki düzyazının gelişimine dikkatleri çekmektedir. Eski Türk edebiyatında nesir kavramının bugünün anlayışı ile yeniden değerlendirilmesi sonucu, yeni açılımlara sahip olacağı, yeni eserler ve nitelikler ortaya çıkabileceği kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bununla birlikte Tanzimat nesri, genel olarak eski Türk edebiyatındaki nesir anlayışından farklı bir gelişim yolu izlemiştir. Bunda resmî yazışma dili ve gazeteciliğin önemli rolü bulunmaktadır. Bu noktaya dikkatleri çeken Prof. Dr. İnci Enginün, Mustafa Reşit Paşa, Namık Kemal, Cevdet Paşa, Rifat Paşa, Âli Paşa, Fuat Paşa, Âkif Paşa gibi devlet adamı-tarihçi ve yazarların, dönemin nesir üslûbunu yaratmadaki çabalarına değinir. Bu bölüm, yeni nesir üslûbunun örneklerini detaylandırmak için, gazetecilik ve dergiler başta olmak üzere, mensur şiir, hatıra-mektup ve tarih gibi nesir türleri hakkında açıklamaları içermektedir.

“Nesir” başlığı altındaki ilk alt başlık “Gazete, Makale ve Yazarlar”dır. “Gazete, Makale ve Yazarlar” bölümü de, beş alt bölümden oluşmaktadır. “Başlangıç Dönemi”, “Fikir Gazeteciliği ve Siyasî Gazeteler”, “II. Abdülhamit Dönemi”, “Meşrutiyet’ten Sonraki Basın” ve “Mütareke Dönemi Basını”.

Tanzimat dönemini, en iyi gazetecilik ile açıklamak, gazeteyi dönemin bir çeşit simgesi saymak mümkündür. Ara Nesil ve Meşrutiyet dönemlerini de dergilerle. Çünkü, gazete yazarları, hemen bütün nesir türlerini (kurmaca olsun, bilgi verici nesir türleri olsun) ilk olarak gazetelerde yayımlarlar. Ya da yazarlar ve şairler, gazetecilikten yetişerek edebiyat türleri üzerinde yoğunlaşırlar. Gazete ve dergiler yazar ve şairler için birer okul konumundadırlar. Bu gerçekliğe dikkati çeken Enginün, özellikle, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi gazetecilik ve dergicilik anlayışını vermek için iki tutum izler. Birincisi, Münif Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Ebüzziya Tevfik, Teodor Kasap, Âli Bey gibi şahsiyetleri, onların, edebî, siyasî, sosyal ve kültürel düşüncelerini, dergi ve gazetelerden yola çıkıp, Tanzimat dönemi ile bağlantı kurarak açıklamaktır. İkinci tutum şudur: Kimi gazete ve dergiler, dönemlerinde, öylesine özgün, orijinal nitelikler oluşturmuşlardır ki, neredeyse bir yazar kadar belirgin kimlik ve üslûp özellikleri sergilemişlerdir. Örnek verecek olursak, *Tercüman-ı Ahval*, *Hürriyet*, *Basiret*, *Muhbir*, *İbret Tercüman-ı Ha-*

kikat, İkdam gibi gazeteler ile, Mecmua-i Fünûn, Diyojen, Servet-i Fünûn, İçtihat dergilerinde olduğu gibi. Sayıyı arttırmak elbette mümkündür. Bu gazete ve dergiler, dönemi nitelleyen, yeni üslup ve değerleri veren nitelikleriyle birer öncü durumundadırlar.

“Meşrutiyet’ten Sonraki Basın” ve “Mütareke Dönemi Basını” konu alan bölümlerde de, yazarın tavrı aynı olmuştur. Nasıl Tanzimat ve Meşrutiyet devri gazete ve dergileri, hem Batılı tarzda yeni bir edebiyat anlayışının başlangıcı olmuş, hem de siyasî ve fikrî alanda aydınlanma düşüncesinin tetikleyicisi durumuna gelmişse, Meşrutiyet sonrası ve Mütareke dönemi basını da, bir yandan millî edebiyat anlayışının yerleşmesinde, diğer yandan millî mücadelenin yürütülmesinde çok yönlü ve fonksiyonel olarak işlev üstlenmişlerdir. Hüseyin Cahit (Yalçın), Ali Kemal, Celâl Nuri, Mehmet Âkif, Yakup Kadri, Halide Edip, Refik Halid, Ruşen Eşref, Süleyman Nazif, Falih Rıfkı, Yahya Kemal ve Ahmet Haşım gibi isimler Meşrutiyet sonrası ve Mütareke döneminde Türk edebiyatının akışını belirleyen kişilerdir. *Tanin*, *İkdam* ve *Akşam* gazeteleri ile, *Sırat-ı Müstakim*, *Sebilü’r-Reşad*, *Genç Kalemler*, *Yeni Mecmua*, *Dergâh* dergileri, en az yazarlar ve şairler kadar, devrin ruhunu yansıtmada etkili olmuşlardır.

“Mensur Şiir” alt başlığı ile, eski Türk edebiyatındaki sanatlı nesir anlayışının, Batı kültürü etkisi ile oluşan yeni Türk edebiyatında, değişen görünümü, irdelenmektedir. Ziya Paşa ve Namık Kemal’in bazı yazılarındaki şâirane anlatımlar ile, Hüseyin Cahit’in, Ahmet Hikmet’in, Mustafa Reşid’in, Mehmet Celâl’in, Ömer Seyfettin’in ve Halide Edip’in kimi denemeleri bir yana bırakılacak olursa, Abdülhak Hâmid’in *Makber*’i, Halit Ziya’nın *Mensur Şiirler*’i, Mehmet Rauf’un *Siyah İnciler*’i ve Yakup Kadri’nin *Erenlerin Bağından* ile *Okun Ucundan* adlı kitapları bu türün önemli eserleri arasında yer almaktadır.

“Hatıra-Mektup” isimli bölümde, diğer türlerin anlatımında olduğu gibi, hatıra ve mektup türünün Göktürk Kitabelerinden başlayarak tarihî gelişimi anlatılır. Dipnotlarda örnekler verilir. Tanzimat öncesi yıllarda, yüzünü, Batı’ya çeviren aydının Avrupa izlenimleri, Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, Şahdi Osman Efendi, Sadık Rifat Paşa, Mustafa Sami Efendi’nin eserleri ile anlatılır. Yasincizade Seyid Abdülvehhab Efendi, Mühendis Faik, Ömer Lütfü ve Mehmet Emin ise Doğu kültürünü, İran, Asya ve Afrika ülkelerine ait izlenimlerini yazmışlardır. XIX. yüzyıl sonrasına geldiğimizde, Hayrullah Efendi, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Ahmet Mithat Efendi gibi yazarlar, eserlerinde Avrupa kültürünü ve değerlerini dile getirmektedirler.

Muallim Naci, Recaizade Mahmut Ekrem, Cenap Şahabettin, Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hüseyin Cahit, Halit Ziya Uşaklıgil ile Ahmet Rasim'in dönemin özelliklerini yansıtan, renkli hatıraları ve mektup örnekleri bulunmaktadır. Yine bu dönemde, sürgün hatıraları da önemli bir yer tutmaktadır. Yakup Kadri, Halide Edip, Refik Halit'in hatıra yazıları ile Ziya Gökalp'in mektupları atlanmaması gereken örneklerdir.

"Tarih" alt başlığı ile, Fuat Köprülü'ye kadar yazılmış ve tercüme edilmiş tarih kitaplarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

"Roman" ana başlığı altında, şu alt başlıklar yer almaktadır: "Türkçede Romanın Kaynakları ve İlk Örnekler", "İlk Hikâyeci ve Romancılar", "Servet-i Fünûn" ve "II. Meşrutiyet ve Sonrası".

"Türkçede Romanın Kaynakları ve İlk Örnekler" bölümünde, Türk edebiyatında Batı tarzda roman türünün tanımı ve geçiş dönemi eserlerinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bunun için, geçiş dönemi içerisinde sayabileceğimiz *Muhayyelât*, *Sergüzeşt-i Kalyopi*, *Akabi Hikâyesi*, *Temaşa-i Dünya* gibi eserler tahlil edilmiştir. Ermeni harfli Türkçe kitaplardan söz edildikten sonra, Batı edebiyatlarından yapılan ilk çeviriler üzerinde durulmuştur.

"İlk Hikâyeci ve Romancılar" bölümünde, türün edebiyatımızdaki gelişimi ilk örneklerden başlayarak anlatılmaktadır. Emin Nihat'ın *Müsameretnâme'si*, Şemsettin Sami'nin *Taaşşuk-i Talât ve Fitnat'ı*, Ahmet Mithat Efendi'nin telif ve tercüme romanları (bu konuya geniş yer ayrılmıştır. Yazarın romanları sınıflandırılarak ele alınmıştır), Namık Kemal'in romanları, Zafer Hanım'ın *Aşk-ı Vatan'ı*, Mizancı Murat'ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı* adlı eseri, Recaizâde Ekrem'in *Araba Sevdası*, Sami Paşazâde Sezayi'nin *Sergüzeşt'i* ve hikâyeleri, Paşabeyzâde Ömer Âli'nin *Türkmen Kızı*, Fatma Aliye Hanım'ın romanları, Nabizâde Nazım'ın roman ve hikâyeleri, Ahmet Rasim'in roman ve hikâyeleri, Hüseyin Rahmi'nin romanları, popüler romancıların eserleri (Mehmet Celâl, Safvet Nezihî ve Vecihî) ile XIX. yüzyılda edebiyatımızdaki roman türü hakkında geniş bilgi verilmiştir.

"Servet-i Fünûn" dönemi romanının konu edildiği bölümde, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hüseyin Cahit Yalçın ve Safveti Ziya'nın romanları hakkında kapsamlı değerlendirmeler yapılmıştır. Servet-i Fünûn dönemi romanlarında yazarların, ortak bir duyarlık tutumu dikkati çekmektedir. Bu devrede, artık Türk romanı gelişim süreci tamamlanmış, olgunluk dönemi eserleri, tek tek yazılmaya başlamıştır.

“II. Meşrutiyet ve Sonrası” bölümünde, Ebubekir Hazım, Filibeli Ahmet Hilmi, Halide Edip’in romanları üzerinde durulmuştur. Yine bu bölüm geniş bir konu alanı oluşturduğu için alt bölümlere ayrılmıştır:

“Fecr-i Âti Romancıları” bölümünde, ağırlaşan savaş şartlarının Türk romanını etkilediği gerçeğine dikkatleri çeken Prof. Dr. İnci Enginün, “Memleket Edebiyatı Akımı” içerisinde düşünebileceğimiz, İzzet Melih, Cemil Süleyman, Yakup Kadri ve Refik Halit gibi yazarların romanları ile Şahabettin Süleyman’ın hikâyelerini işlemektedir.

“Genç Kalemler” bölümünde, tabii ki ilk olarak üzerinde durulacak kişi, Ömer Seyfettin’dir. Denilebilir ki yazar, bu bölümü, sadece onun eserlerini anlatmak için düzenlemiştir. *Genç Kalemler* ile Ömer Seyfettin neredeyse birbirleri ile özdeşleşmiş bulunmaktadır.

“İlk Kalem Tecrübelerine Başlayanlar” adlı bölümde, II. Meşrutiyet Sonrası dönemde yazı hayatına atılan romancılarımızın eserlerine yer verilmiştir. Bekir Fahri, Aka Gündüz, Güzide Sabri, Reşat Nuri, Müfide Ferit, Ercüment Ekrem üzerine genel değerlendirmeler yapılmıştır. Reşat Nuri ve Ercüment Ekrem dışındaki yazarlarımız daha sonraki yıllarda popüler tarz romanın önemli temsilcileri olacaklardır.

“Roman”dan sonra diğer bir ana bölüm, “Şiir” başlığını taşır. Bu bölümde de bilgiler, kronolojik olarak sıralanmış, alt bölümler buna göre oluşturulmuştur. “Tanzimat Sonrası Şiir”, “Servet-i Fünûn”, “II. Meşrutiyet Dönemi”, “Asrın Kapısında Doğanlar” alt bölümleri, kendi içerisinde dallara ayrılmaktadır.

“Tanzimat Sonrası Şiir” bölümünde, yazar, asıl konu edilecek dönemin özelliklerini vermeden önce, geçmişteki anlayışı özetleme tavrını burada da gösterir. Türk şiir geleneği hakkında, tarihsel bir arka plân vererek genel değerlendirmeler yapar. Tanzimat şiiri, Batı edebiyatları etkisi kadar, kendi geleneğini kullanan, dönüştüren ve Doğu kültür ile Batı kültürü arasında bir sentez arayışı ile özgün bir yapıya bürünmektedir. “Divan Şiirinin Son Örnekleri” ve “Halk Şiiri” alt başlıkları bu amaçla düzenlenmiş görünmektedir. “Şiirde Yeni Örnekler”, Tanzimat şiirinin oluşum sürecinin anlatıldığı bölümdür. Doğu kültür geleneğini anlatan yazar bu kez, Batı edebiyatlarından yapılan ilk şiir çevirilerini tartışmaya açar, örnekler verir, açıklar.

“Siyasî ve Sosyal Şiir” alt başlığı altında, bizim genel olarak Tanzimat I. Dönem Şairleri olarak adlandırdığımız Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ekolü anlatılmaktadır. Sözünu ettiğimiz şairlerin şiirlerini, siyaset ve sosyal konular açısından değerlendiren yazar, bu alt başlık altına bir de, Eşref adlı şairi ek-

lemiştir. Şair Eşref, XIX. yüzyılın en önemli hiciv şairleri arasında yer almakta, sosyal ve siyasî bozukluklara, düzene karşı gelen şiirler yazmaktadır.

“Ferdî Duyguların Şiiri” bölümü, Recaizâde Mahmut Ekrem’in şiir anlayışının anlatımı ile başlar. Abdülhak Hâmid ile devam eder. Bu iki şair, romantik ve bireysel duyarlıklarını anlatan eserleri ile Türk edebiyatında şiir anlayışının tamamen değişmesine, yenileşmesine öncü olurlar.

“Yeni Şiire Tepki” alt başlığı altında, tek bir isimden söz edilmektedir: Muallim Naci. Recaizâde Mahmut Ekrem ile aynı nesilden olan Muallim Naci, romantik ve yeni şiir anlayışına karşı, gerçekçi ve eski şiiri savunan yönü ile, döneminde önemli bir otorite sayılmaktadır. Prof. Dr. İnci Enginün, şairin şiirleri hakkında bilgi verdiği gibi, şiir anlayışı konusunda açıklama yaparken, zaman zaman Recaizade Mahmut Ekrem’in şiir anlayışı arasında karşılaştırmalarda bulunur.

“Ara Nesil Şairleri” alt bölümünde, Tanzimat sonrası yetişen, Servet-i Fünûn dönemi şiir anlayışında hazırlayıcı rol oynayan, Ara Nesil Şairleri, romantik ve santimental şiir anlayışına sahip bir gruptan oluşmaktadır. Mehmet Celâl, Nâbizade Nâzım, Abdülhalim Memduh, Ali Ferruh, Mustafa Reşit, Menemenlizâde Tahir, Makbule Leman ve Nigâr Binti Osman, Ara Nesil şairleri arasındadır. Enginün, bu şairler arasında, kitabında, Mehmet Celâl, Nâbizade Nâzım ve Nigâr Binti Osman’a ayrı bir yer verir.

“Servet-i Fünûn” adlı bölümde, Tefik Fikret, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Ali Ekrem, İsmail Safa, Hüseyin Suat, Ahmet Reşit Rey, Hüseyin Siret, Faik Âli ve Celâl Sahir’in şiirleri, Servet-i Fünûn şiir estetiği içerisinde değerlendirilmiştir. Şairlerin önem derecelerine göre, şiir anlayışları, kapsamlı ya da genel değerlendirmeler biçiminde kitapta yer almaktadır. Türk edebiyatında, romanda olduğu gibi şiirde de, Servet-i Fünûn dönemi, özgün, tarz sahibi örneklerin verildiği önemli bir dönüm noktasıdır.

“II. Meşrutiyet Dönemi” şiir anlayışı çok yönlü bir görünüm içerisinde değerlendirilmektedir. Öyle ki, öncelikle bu dönemde açıkça ortaya çıkan tartışılabilen düşünce akımları şiiri etkisi altına alır. “Türkçülük akımı-Millî Edebiyat” (en önemli temsilcisi Mehmet Emin, Ziya Gökalp, İhsan Raif), “İslâmcılar” (Mehmet Âkif), “Mistik Akım” (Rıza Tefik) gibi genel fikrî akımlar, şiiri belirleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Yine bu dönemde, herhangi bir akım içerisine sokamayacağımız, şiir anlayışlarından da söz edebiliriz: “Servet-i Fünûncular”, “Fecr-i Âti” Topluluğu (Ahmet Haşim), “I. Dünya Savaşı ve

Mütareke Dönemi” Şiiri (Mithat Cemal, İbrahim Alâattin) ve “Yahya Kemal” bunlar arasındadır.

“Asrın Kapısında Doğanlar”, Tanpınar’a ait bir tanımlama olmakla birlikte, Prof. Dr. İnci Enginün’ün kullanımıyla yaygınlık kazandığı görülmektedir. Bu bölümde, 1890 sonrası doğan şairler ile, 1900 sıralarında doğan şairlerin edebiyatımıza katkıları değerlendirilmektedir. Cumhuriyet öncesi dönemde şiir yazmaya başlayan bu şairler, asıl sanatçı kişiliklerini Cumhuriyet sonrasında göstereceklerdir. Bu konuya dikkatleri çeken yazar, Orhan Seyfi, Enis Behiç, Halit Fahri, Yahya Saim, Yusuf Ziya, Şukûfe Nihal, Ali Mümtaz, Faruk Nafiz, Emin Recep, Kemalettin Kâmi, Halide Nusret, Ahmet Hamdi, Necmettin Halil, Nazım Hikmet, Necip Fazıl üzerinde durur.

“Tiyatro” ana başlığı altında yine kronolojik bir sıra izlenerek, kuramsal ve tarihsel bilgiler verilmektedir. “Tiyatronun Kaynağı” alt başlığı ile, Dünya tiyatrosunun başlangıcı ve özellikleri hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra Türk tiyatrosunun Tanzimat dönemi öncesi gelişimi hakkında değerlendirmelere yer verilir. Orta Asya ve daha sonra Anadolu topraklarında dramatik sanatın özellikleri üzerinde durulur. Seyirlik oyunlar, özellikle Karagöz, Kukla, Ortaoyunu ve Meddah’tan söz edilir. Böylece Doğu kültürü içerisindeki tiyatro geleneği verildikten sonra Batılı tiyatronun başlangıcı, çeviri oyunlarla, tiyatro altyapısının gelişimiyle anlatılır.

“Tanzimat Dönemi Oyunları ve Yazarları” alt başlığı altında, üzerinde durulan ilk eser *Şair Evlenmesi*’dir. Ahmet Vefik Paşa ve Direktör Âli Bey hakkında bilgi verilir. Bu yazarların özellikle Molière uyarlama ve çevirileri dönemin tiyatro kültürünü beslemiştir. Türk Molière’i olarak tanınan Ferâizcizâde Mehmet Şakir, manzum tiyatro denemeleri yapan Ali Haydar, halk tiyatrosu geleneğini kullanan Teodor Kasap, tiyatrodaki yeni tarz arayışları ile dikkatleri çekmektedir. Hasan Bedrettin, Manastırlı Rifat, Mehmet Şemsettin, Ali Ferruh, Şemsettin Sami ikinci derecede yazarlar arasında, tiyatroya hizmet eden gönüllüler olarak önemle anılmalıdır. Yine, edebiyat tarihi içerisinde, tiyatro konusunda da, Namık Kemal, Rezaizâde Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat, Abdülhak Hâmit’e özel bir yer verilmiştir.

“II. Meşrutiyet Sonrasında Oyunlar” alt başlığı altında yapılan genel değerlendirmeye baktığımızda, bu dönem oyunlarının yine siyaset ve düşünce ağırlıklı bir yapı içerisinde yazıldığı ve oynandığı görülmektedir. Telif, tercüme, uyarlama oyunlar yazılmış, tiyatro eleştirisi gelişmiştir. Hemen bütün Servet-i Fünûn yazarlarının tiyatro türünde eser verdiği gerçeğinden sonra

Meşrutiyet dönemi tiyatro yazarları arasında şu isimleri sayabiliriz: Şahabettin Süleyman, Tahsin Nahit, Hüseyin Rahmi, Aka Gündüz, İbnürrefik Ahmet Nuri, Müsahipzâde Celâl ve Reşat Nuri. Manzum tiyatro tarzında, Yusuf Ziya ve Halit Fahri sayılabilir.

“Tenkit” ana başlığı altında, Türk edebiyatında eleştiri türünün gelişimi üzerinde durulmaktadır. Prof. Dr. İnci Enginün, bu konuyu, iki başlık altında toplamıştır: “Dil” ve “Edebiyat”. Cumhuriyet dönemine kadar üzerinde belki de en çok konuşulan, tartışılan konu, dil olmuştur. Millî bir dil yaratmak, edebiyat/yazı dili ile konuşma dilinin özelliklerinin belirlenmesi, Latin Alfabesinin kabulü, ortak bir imlâ sorunu, yazı dilinin gelişimi ve sadeleşmesi tartışılan konular arasındadır. Edebiyat konusuna gelince, özellikle Tanzimat döneminde bu noktadaki en önemli tartışma konusu, yeni bir edebiyat kurma, eski edebiyat geleneğini yıkma düşüncesi olmuştur. Sonraki dönemlerde, örneğin sanat akımları üzerinde (romantizm, realizm, klâsikler, dekadanslar gibi) en fazla durulan konular arasındadır. Beşir Fuat, Ahmet Şuayb gibi eleştiriye kendisine asıl konu seçen yazarlarımız yanında, Cumhuriyet dönemine kadar hemen her yazar ve şair, ele alıp işlediği tür ve edebiyat anlayışı hakkında genel eleştirel bilgiler vermiştir.

Prof. Dr. İnci Enginün'ün *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* adlı kitabı, yukarıda, kısaca tanıttıktan sonra sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Son yıllarda, yayınevlerinin artması, devlet dışında özel kurumların akademik çalışmaları desteklemesi, yeni Türk edebiyatı alanında temel sayılabilecek pek çok eserin gün ışığına çıkmasına neden oldu. Böylece ana kaynaklara daha kolay ulaşabilmek mümkün hale geldi. Hatta yayın dünyasında, göreceli bir bolluktan söz edilebilir. Yetkin ya da yetkin olmayan ellerden yazılan eserler, bu bolluk içerisinde bir arada bulunuyor. Prof. Enginün'ün yukarıda tanıttığım çalışması, yetkin ve tecrübeli bir elden çıkan, üzerinde epeyce uğraşmış, emek sarfedilmiş, son dönemde yazılan ve yayınlanan en önemli edebiyat tarihlerinden birisidir. Okunması / okutulması gereken bu kitabın plânı, açıklama ve değerlendirmeleri, dipnotlarda verdikleri bilgileri ve kaynakçası dikkate değer bir birikim istemektedir. Edebiyat tarihi, genel olarak, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi yazarlarını, şairlerini ve eserlerini anlatmakla birlikte, bu tarihlerden öncesine ciddi atıflar yapılmıştır. Genel plân içerisinde, şiir, roman-hikâye, tiyatro, eleştiri, nesir türleri hakkında, Tanzimat dönemine gelene kadar geçen süreci kapsayan tarihsel ve kuramsal bilgi genel bağlamda mutlaka yer almaktadır. Burada, Orta Asya ve İslâmî kültür

etkisinde gelişen Türk edebiyatının panoramik anlatımı, Batı kültürü ile tanışan Tanzimat aydınını, yazarını, şairini tanımak adına kimi ipuçlarını barındırmaktadır. Böylesi bir giriş, artık Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e uzanan süreç içerisinde, türün gelişimini aktarmakta önemli bir başlangıç oluşturmaktadır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, yaratılmış eserler ve temsilcileri, kronolojik bir sıra izlenerek, yazar ve eserlerin önem dereceleri göz önünde tutularak anlatılmış, açıklanmış, tartışılmıştır.

Yeni Türk edebiyatı alanında çalışmaya başlayanlar, Prof. Dr. Enginün'ün eserleri ile bir dönem, mutlaka tanışırlar ve bir akademisyen olarak onun titiz araştırmacı yanını, birikimini görürler. Denilebilir ki, Prof. Dr. İnci Enginün, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nden sonra bir tabuyu yıkarak, büyük bir işe girişip bunu başarabilmiştir. Öyleyse ben de, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)* adlı edebiyat tarihini okumuş ve heyecanlanmış birisi olarak, kitabı tanıtılabildim diyebilirim.